

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

2021

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: AWARA 2

Tsumbandila iyi ya u maka i na masiatari a 12.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A:	Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C:	Luambo	(40)
2. Fhindulani mbudziso DZOTHE.
3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
5. Nomborani phindulo dzaṅu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
7. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A:	Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B:	Henefha kha minetse ya 20
KHETHEKANYO YA C:	Henefha kha minetse ya 50
9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1: PHUROSA**

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA A**U KHAUWA HA MUDAGASI NGA TSHIFHINGA TSHA MULINGO**

1	U khauwa ha mudagasi zwo todou ntshinyela vhumatshelo hanga. Ndi musu ndi kha ndugiselo dza mulingo wa matiriki ngauri ndi wone u dzhielwaho ntha kha pfunzo. Ndi wone u vulaho dzindila dza mabudo othe.	
2	Nga dzi 19 Shundunthule a tho ngo dzi bonya ndi tshi khou dzudzanyela bammbiri la u thoma la thero ya Divhazwakale. Ndo vha ndo kuvhanganya mabammbiri a milingo yo fhiraho ndi tshi khou vhalanga. Ndo vha ndo tou fombe kha u vhalanga.	5
3	Ndi vhukati nadzo bugu, mudagasi wa mbo di khauwa. Ndo pfa ndo hanganea ngauri na khandela ndo vha ndi si na. Ndo wana zwo nkela matari. Ndo lingedza u isa phanda na u vhalanga nga u shumisa luvhone lwa founu ye na yone ya vho fhela betiri, ya dzima. Ngoho ndo wana zwo nndangana hu tshi nga hu na zwiwe ngeno hu si na.	10
4	U vhona nyimele yo tou rali, ndo mbo didzhena nguvhoni nga mbiti. Khofhe dze ndi bva vhubvo. Ndo lala ndi tshi shanavhida nga u tshuwa uri ndi do iwala mini nga li tevhelaho sa izwi ndo vha ndi sa athu fhedza u dzudzanyela bammbiri ilo.	15
5	Lo ri li tshi tou mbala, nda tou zwi pfela khofheni mme anga vha tshi khou vhidzelela vha tshi ri: 'Nyadzani no no vuwa?' Ndo vuwa nda dilugisela u ya tshikoloni. Ndo vha ndi tshi khou ya u iwala bammbiri la nga matsheloni. Ndo do tamba nda la vhuragane he na u dzhena ha vha vhu sa dzheni vhunga muhumbulo wo vha u kha mulingo. Nda dzhia zwothe zwi todeaho muthu a tshi iwala mulingo nda lela muri gwalani.	20
6	Yo ri i tshi ri iri ya vhurathi nga matsheloni nda vha ndi tshi swika vhuimathekhisu uri ndi namele ndi ye tshikoloni tsha Mphaphuli he nda vha ndi tshi dzhena hone. Thekhisi dzo vha dzi khou fhira dzo dala. Ho no fhela minetse dza fumi, ndo mbo di wana thekhisi nda namela. Tshikolo tsho vha tshi vhukule ha khilomithara dza malo u bva ha hashu.	25

7	Musi ndi ngomu nda wana vhuendi ho tsitsikana nge roboto dza vha dzi sa shumi zwo vhangwa nga u khauwa ha mudagasi. Yo vha i tshi tou vha tsetsetse ya dzigoloi badani lune na u tshimbila nga milenzhe zwo vha zwi khwine.	30
8	U sa shuma ha robotho zwo tou phapha mbulu ntha ha inwe. Ndo pfa ndo hanganea nga nyimele iyi. Ndo vha ndi tshi tama na u mela phapha nda fhufha nda tavhanya u swika tshikoloni. Vhalangavhuendi vho swika i tshi khou ya kha iri ya vhubahe ngeno mulingo u tshi thoma nga iri ya vhubahe. Vho thusa vhukuma kha u fhelisa u tsitsikana ha vhuendi.	35
9	Ndo swika tshikoloni vhaiwe vho no thoma u iwala mulingo. U da da na u tshuwa zwa vha zwo tou vhuya tshothe. Biko lo vha li tshi tou elela sa ma di. Mugudisi we a vha e nda, o nthusana nga u mpha ma di a u nwa na labi la u phumula biko. Ndo no dzika nda dzhena hune ha khou iwalelwa hone mulingo, vha mpha mabambiri nda thoma u iwala.	40
10	Ndo ri ndi tshi khou iwala khofhe na maneto zwa ntswikela. Ndo lingedza u dikhwathisa. Nda humbela u svela nda u ya bungani ndivho hu u todou rwiwa nga muya. Ngoho ndo dzivhuluwa nda isa phanda na u iwala u swika ndi tshi fhedza.	45
11	Ro fhedza u iwala nga iri ya vhufumi na vhubhili. Bambiri lo vha li sa kondi naho ndo vha ndi songo vhalu fushaho nga nthani ha u khauwa ha mudagasi.	
12	Ndo pfa ndo takala musu mulingo wothu u tshi fhela hu songo tsha vha na u khauwa ha mudagasi. Mvelelo dzi tshi bva ndo wana ndo phasa. Ndo fhufha nda nga ndi sa nanzwa makole. Muvhuso kha u lwe na nyimele iyi.	50

[Zwi bva kha thimu ya vhalangi]

- 1.1 Ndi nnyi we u khauwa ha mudagasi zwa todou mu tshinyela vhumatshelo? (1)
- 1.2 Mu iwali o vha a khou ita mini musu mudagasi u tshi khauwa? (1)
- 1.3 Thaidzo ye a tangana nayo o i tandulula nga ndila-de? (2)
- 1.4 Ndi zwifhio zwi sumbedzaho uri mu iwali vhusiku a ho ngo mudifhela? (2)
- 1.5 Bulani ndungiselo MBILI dze mu iwali a ita a sa athu u ya tshikoloni. (2)
- 1.6 Lifurase lo swifhadzwaho kha phara ya 5 li amba mini? (2)

- 1.7 Masiandaitwa e a vha a tshi nga bvelela kha muñwali arali vhalangavhuendi vho lenga u swika ndi afhio? (2)
- 1.8 Ndado yo bvelelaho kha muñwali i ri gudisa mini vhutshiloni? (2)
- 1.9 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ñekedzwaho.
Muñwali o swikelwa nga ... musi a tshi khou ñwala mulingo.
- A khofhe na maneto
B u tshuwa na khofhe
C maneto na u ñada
D mbiti na khofhe (1)
- 1.10 Muhumbulo muhulwane wo faredzwaho nga phara ya 11 ndi ufhio? (2)
- 1.11 Vhudipfi ha muñwali musi mafhungo a tshi fhela ndi vhufhio? Tikedzani. (2)
- 1.12 No sedza mafhungo othe, muñwali o bvukululwa sa muthu-de? (2)
- 1.13 Inwi ni vhona u khauwa ha mudagasi zwi tshi khakhisa kutshilele kwa vhathu? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno tharu. (3)

Talelani tshifanyiso uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

[www.black and white images]

- 1.14 Bulani mushumo wa watshi i re afho kha tshifanyiso itshi. (2)
- 1.15 Ndi tshini tshi no khwaḥisedza uri ndi kale zwa u bika zwo thoma afho kha tshifanyiso? (2)
- 1.16 Ndi dzifhio nyeletshedzo dzine na nga nea mubiki malugana na tsireledzo yawe musi a tshi khou bika? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

Vhalani mafhungo a (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u n̄wala mbuno dza SUMBE nga ha nd̄ila dzine vhaswa vha nga d̄isikela mishumo ngadzo.

NDAELA:

1. N̄walani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfallaho, nga ha nd̄ila dzine vhaswa vha nga d̄isikela mishumo ngadzo.
2. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGO PADA 70.
3. Nomborani mafhungo aṅu u bva kha 1 u ya kha 7.
4. N̄walani mbuno NTHIH̄I kha fhungo l̄in̄we na l̄in̄we.
5. Shumisani maipfi ANU.
6. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yaṅu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C

ND̄ILA DZINE VHASWA VHA NGA D̄ISIKELA MISHUMO NGADZO

Vhaswa vho livhana na khaedu dza t̄hahelero ya mishumo ine vha nga i tandulula nga nd̄ila dzi tevhelaho.

Vhaswa kha vha d̄idzhenise kha zwa vhulimi. Vha lime zwiliṅwa vha tshi rengisa uri vha wane tshelede.

U luka mavhudzi na u a gera ndi miṅwe mishumo ine ya nga vha thusa. N̄amusi vhathu vha tama zwitaela zwo fhambanaho zwa mavhudzi.

Vhaswa kha vha ite zwa vhufuwi. Musi zwo no hula vha rengise vha wane tshelede i si na vhukono.

U бага zwikontsi a zwi lemeli nahone zwi a t̄avhanya. Arali vhaswa vha бага zwikontsi vha nga kona u rengisa vha wana tshelede vhusiwana ha fhela.

Zwinepe zwi sia zwiga miṅani. Vhaswa vha nga wana fhethu ho nakaho vha thoma u foda zwifanyiso. Vhaswa vha shumisa mitshini ya u t̄anzwela heneṅho vha wana tshelede.

U bika zwiliṅwa zwi nga thusa vhaswa kha u d̄isikela mishumo. U bika zwiliṅwa zwi dzhenisa tshelede sa miswaswo. Vhane vha k̄hou rengisa vha khou ita tshelede sa miswaswo.

Vhaswa vha nga tanzwa golei hu inwe ndila ya u disikela mishumo. Vha nga kuvhanganya masheleni manzhi ane a nga vha thusa.

Arali vhaswa vha shumisa ndila idzi na dziinwe dzi songo buliwaho, thahelelo ya mishumo kha vhaswa i nga fhungudzea.

[Zwi bva kha vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

Talelani khungedzelo uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

**KHA VHA NETSHEDZE MALOFHA
VHA TSHIDZE VHATHU!**
Malofha mpho ya ndeme.

Hu do vha hu tshi khou dzhiwa malofha nga dzi 20 Fulwi 2021. Fhethu ndi kiliniki ya Thengwe tsini na vhuimabisi u bva nga iri ya malo u swika li tshi thabama. Malofha avho ndi vhutshilo ha muñwe. **Malofha avho a nula muñwe dindini la lufu.** Vhafumi vha u thoma vha do wana zwikhipha zwo nwalwaho mulaedza wa u netshedza malofha. Mafhungo nga vhudalo vha nga kwama.
Itani kha nomboro hedzi: 078 223 3174.

[www.black and white images]

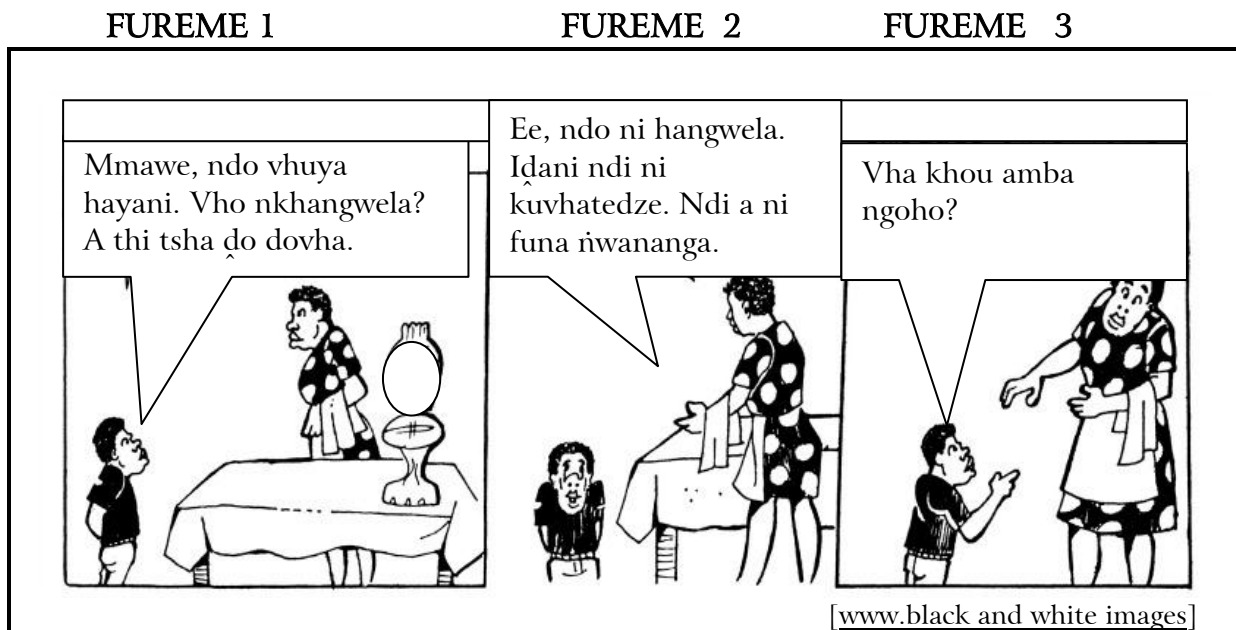
- 3.1 Bulani dzina la tshiga tsha u vhalala tshi re kha khephusheni. (1)
- 3.2 Khungedzelo iyi yo livhiswa kha tshigwada tshifhio? Tikedzani. (2)
- 3.3 Ndeme ya fhungo lo swifhadzwaho afho ntha ndi ifhio? (2)

- 3.4 Nangani phindulo yone yone kha mutevhe wo nekedzwaho: Mushumo wa u netshedza malofha u do thoma nga iri ya ...
- A rathi.
B malo.
C fumi.
D fumimbili. (1)
- 3.5 Ndivho ya khungedzelo iyi ndi ifhio? (2)
- 3.6 Inwi ni vhona zwi zwifhio zwine zwa nga itwa uri tshitshavha tshi dzhiele ntha ndeme ya u netshedza malofha? (2)
- [10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E

- 4.1 Bulani vhushaka vhu re hone vhukati ha vhatu vha re kha khathuni iyi. (2)
- 4.2 Avha vhatu vha khou amba vhe ngafhi? Tikedzani. (2)
- 4.3 Ndi nnyi o khakhaho kha khathuni iyi? Tikedzani. (2)
- 4.4 Ndi ngani mme vho tharamudza zwanda kha fureme 2? (2)
- 4.5 No lavhelesa khathuni iyi, ndi zwifhio zwe na guda? (2)
- [10]

MBUDZISO 5: PHUROSA

5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

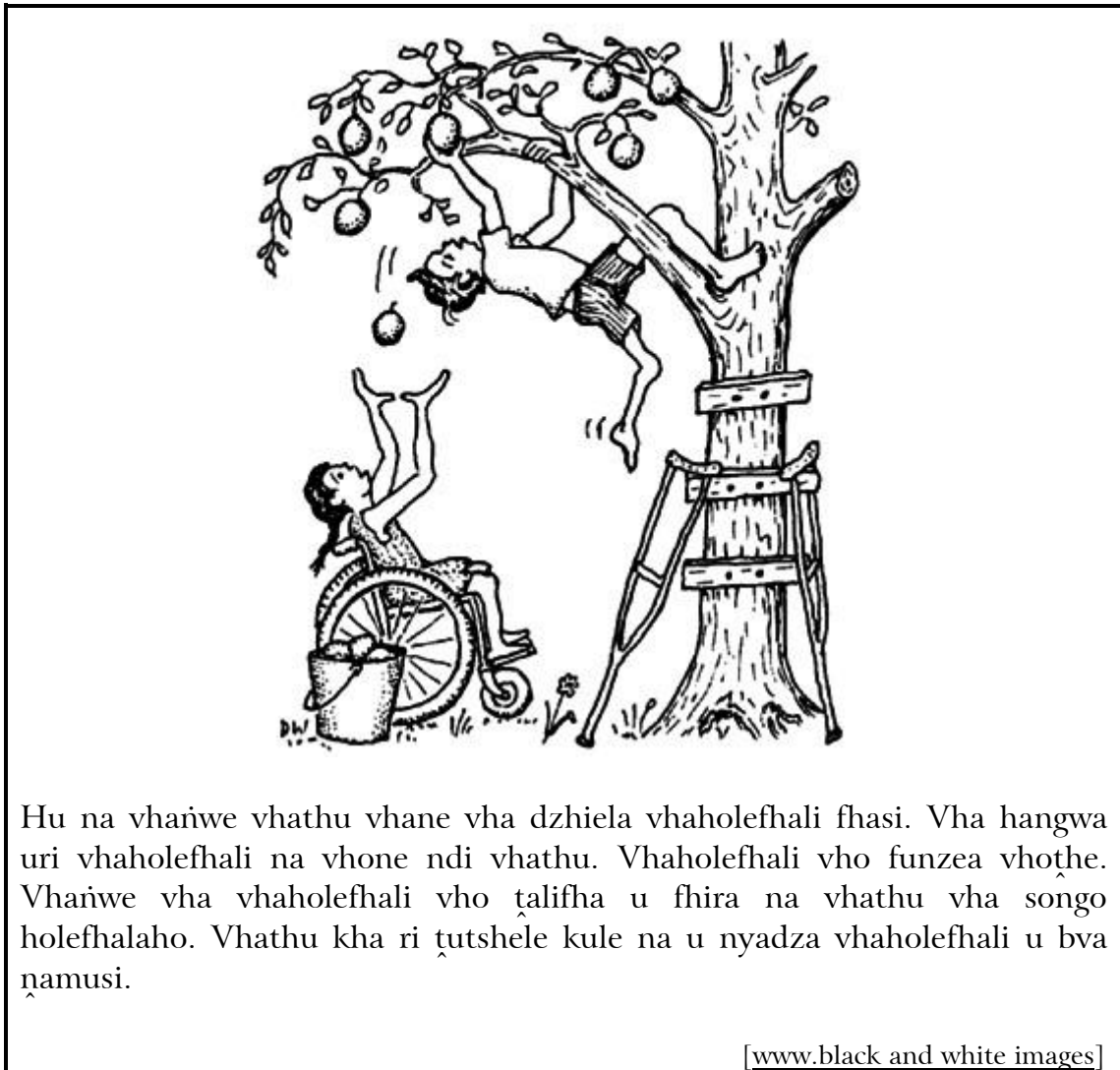
TSHIBVELEDZWA TSHA F: PHUROSA

1	U tambudzwa ha vhana hu khou nana ano maduvha. Muvhuso u khou lingedza u tsivhudza vhatu fhedzi zwi nga u shela maḍi nḥa ha tombo.	
2	Vhana vha tambudzwaho vha vhonele nga u shanduka matshilele avho. U wana vha si tsha tamba na vhaiwe. Vha ofha vhatu. Arali e riwana wa tshikolo, maraga dzawe dzi a tsa. Vhaiwe vha fhedza vho litsha na tshikolo. Ha vha u tshinyala ha vhumatshelo hawe.	5
3	Vhaiwe vha thoma u ita zwa dzinndwa na vhaiwe, u shumisa zwidzidzivhadzi na u paḥa mahaya nga mulandu wa u tambudzwa. <u>Vhunzhi havho vha fhedza vho dzhia matshilo avho.</u>	10
4	Iyi ndi thaidzo i sa takuwi ine riḥe sa vhadzulapo ri tea u farisana kha u i tandulula. Ra ita mutingati hu si na a latedzaho vhaiwe. Vhavaḍa iteli vha tshi ri munwe muthihi a u tusi mathuthu. Zwa sa ralo tshilonda itshi tshi do endeleda ra sala ri si na vharangaphanda vha matshelo.	15

- 5.1.1 Kha phara 1 topolani libulazwithihi la ipfi: Shengedzwa. (1)
- 5.1.2 Kha phara 1 hu na dzina lo vhumbiwaho li tshi bva kha iḥwe thinwaipfi. Li topoleni ni dovhe ni bule na thinwaipfi yenyayo. (2)
- 5.1.3 Kha phara 2 topolani liiti liḥaluli ni li shumise u vhumba fhungo li pfalaho le na tou disikela. (2)
- 5.1.4 Isani fhungo lo swifhadzwaho kha khandza. (2)
- 5.1.5 Nwalani fhungo lo talwaho nga fhasi kha phara 3 li kha tshifhinga tshi daho. (2)
- 5.1.6 Ipfi lo swifhadzwaho kha phara 3 ndi thinwaipfi ifhio? (2)
- 5.1.7 Ipfi farisana kha phara ya 4 ndi:
- A Liitisa
B Liitesa
C Liitea
D Liitana (1)
- 5.1.8 Talutshedzani murero u wanalaho kha phara 4. (2)

- 5.2 T̃alelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o d̃isendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G: TSHIFANYISO

Hu na vhañwe vhathu vhane vha dzhiela vhaholefhali fhasi. Vha hangwa uri vhaholefhali na vhone ndi vhathu. Vhaholefhali vho funzea vhothe. Vhañwe vha vhaholefhali vho talifha u fhira na vhathu vha songo holefhalaho. Vhathu kha ri t̃utshete kule na u nyadza vhaholefhali u bva namusi.

- 5.2.1 Topolani l̃idadzisi la tshifhinga mafhungoni ayo ni vhumbe fhungo ngal̃o. (2)
- 5.2.2 Vhumbani homonimi nga ipfi: Fhira. (2)
- 5.2.3 Ndi ngafhi he muñwali a dzhia sia mafhungoni e na vhala? (2)

[20]

T̃HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80